

Examen VMBO-GL en TL
2023

tijdvak 2
tijdsduur 2 uur

economie CSE GL en TL

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 44 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 56 punten te behalen.
Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

GT-0233-a-23-2-o

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).
Voor alle eindexamens, zie www.alleexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.sslleiden.nl.

Meerkeuzevragen

Schrijf alleen de hoofdletter van het goede antwoord op.

Het Nibud scholierenonderzoek

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebron 1 in de bijlage.

Economiedocent Wobbe bespreekt in zijn 4TL-klas het recente Nibud scholierenonderzoek naar inkomsten en uitgaven door jongeren.

Gebruik informatiebron 1.

- 1p 1 Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1) en (2) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

Uit het Nibud scholierenonderzoek blijkt dat jongens procentueel ... (1)... (evenveel / meer / minder) eigen geld aan kleding uitgeven dan meisjes. Uit het onderzoek blijkt verder dat meisjes gemiddeld per jaar ... (2)... (evenveel / meer / minder) uitgeven aan uitgaan dan jongens.

De leerlingen in de klas hebben verschillende vormen van inkomen. Zo krijgt Imami kleedgeld van haar ouders, waarmee ze dan zelf de uitgaven doet.

Gebruik informatiebron 1.

- 1p 2 De uitgaven van Imami aan kleding zijn 35% lager dan het gemiddelde bedrag dat meisjes uitgeven aan kleding.
→ Bereken het jaarbedrag dat Imami aan kleding uitgeeft. Schrijf je berekening op.

In het Nibud scholierenonderzoek is ook het spaargedrag van jongeren onderzocht. In de klas blijkt Hassane de grootste spaarder, hij spaart voor een wereldreis na zijn mbo-opleiding.

- 1p 3 Jongeren sparen al jaren 20% van hun inkomen, ondanks de lage spaarrente. In de laatste jaren is het gemiddelde totale spaarbedrag van jongeren per jaar gestegen van € 1.400 naar € 1.640.
→ Geef een reden voor de stijging van het totale spaarbedrag per jaar.

De wereldreis kost Hassane € 5.000. Zijn ouders stimuleren hem ervoor te sparen, ondanks de lage spaarrente.

- 2p 4 Hassane wil in twee jaar over € 5.000 beschikken. Hassane heeft in het begin van het eerste jaar al een bedrag van € 3.750 gespaard. Zijn ouders geven hem 6% rente per jaar om het sparen te stimuleren. Na een jaar werken stort hij in het begin van het tweede jaar € 750 op de spaarrekening.
→ Heeft Hassane na twee jaar voldoende gespaard om de wereldreis te kunnen betalen? Ga uit van samengestelde rente. Schrijf je berekening op.

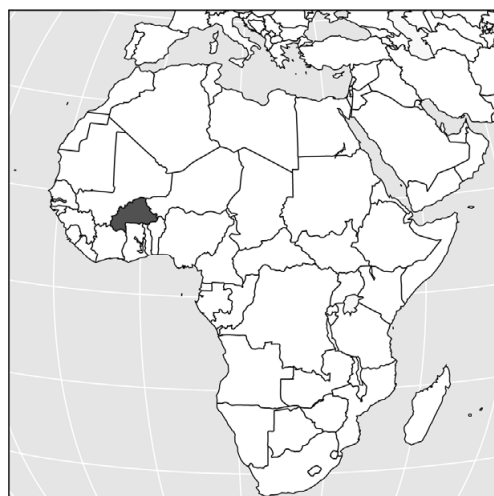
- 2p 5 Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.
Doe het zo: Noteer de nummers (1) en (2) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

Hassane had ook de keuze kunnen maken om te gaan beleggen in aandelen. Het Nibud raadt het beleggen voor jongeren af: Beleggen brengt ...(1)... (evenveel / meer / minder) risico met zich mee dan een gewone spaarrekening. Bij beleggen kan het totale bedrag groeien door ...(2)... (dividend / koerswinst / zowel dividend als koerswinst).

Weinig poen voor katoen

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebron 2 en 3 in de bijlage.

Bijna iedereen heeft wel een kledingstuk van spijkerstof in huis. Spijkerstof wordt gemaakt van katoen. De katoenplant wordt in verschillende landen verbouwd. In ontwikkelde landen zoals de Verenigde Staten (VS), maar ook in ontwikkelingslanden, zoals Burkina Faso in Afrika.

- 2p 6 De export van Burkina Faso bestaat voor 80% uit katoen.
→ Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.
Doe het zo: Noteer de nummers (1), (2) en (3) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.
Als de export van Burkina Faso afhankelijk is van een of enkele producten, noemen we dit een ...(1)... (contingent / monocultuur).
Als de wereldmarktprijs van katoen enorm daalt en de importprijzen gelijk blijven, zal de ruilvoet van Burkina Faso ...(2)... (verbeteren / verslechteren). Het tekort op de betalingsbalans kan daardoor ...(3)... (groter / kleiner) worden.
- Gebruik informatiebron 2.*
- 1p 7 De katoenboeren in de VS ontvingen overheidssubsidie. De katoenboeren uit Burkina Faso, die geen overheidssubsidie ontvingen, konden daardoor slecht concurreren met de katoenboeren uit de VS op de wereldmarkt. Welke grafiek geeft het gevolg van deze overheidssubsidie in de VS op de wereldmarktprijs juist weer?
- A grafiek a
  - B grafiek b
  - C grafiek c
  - D grafiek d

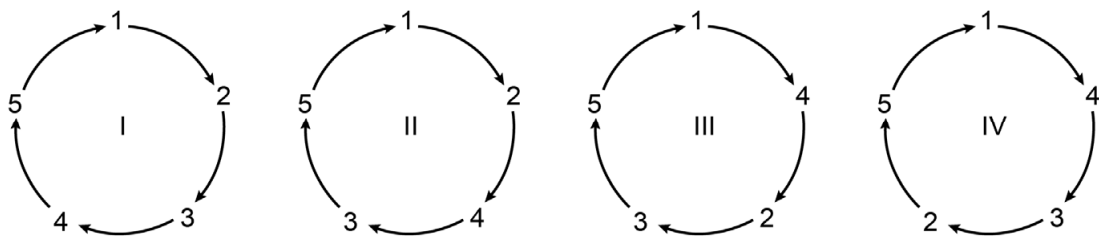
- 2p 8 De WTO (Wereld Handels Organisatie) verbodt dit jaar de subsidies aan de katoenboeren in de VS. Als reactie gebruikte de VS een andere protectiemaatregel om de eigen katoenboeren te beschermen.
 → Geef een voorbeeld van een andere protectiemaatregel die de overheid van de VS kan nemen om de eigen katoenboeren te beschermen. Leg uit op welke manier deze maatregel de katoenboeren uit de VS beschermt.

- 1p 9 Katoenboeren in Burkina Faso verdienen te weinig om te kunnen investeren in technische hulpmiddelen. Zo ontstaat er een vicieuze cirkel in Burkina Faso en kunnen de katoenboeren niet concurreren op de wereldmarkt.

Hieronder staan vijf economische verschijnselen:

- 1 gebrek aan technische hulpmiddelen
- 2 weinig winst voor katoenboeren
- 3 hoge loonkosten per kilogram katoen
- 4 lage arbeidsproductiviteit
- 5 weinig investeringen in technische hulpmiddelen

Welke van onderstaande vicieuze cirkels laat de gevolgen zien van het gebrek aan technische hulpmiddelen in de landbouw?

- A cirkel I
 B cirkel II
 C cirkel III
 D cirkel IV

Katoenplanten hebben erg veel water nodig en er wordt veel gebruik gemaakt van bestrijdingsmiddelen. De Verenigde Naties (VN) stimuleren katoenboeren om duurzaam te gaan verbouwen. Duurzame verbouw kost veel minder water. Tegelijkertijd is er meer water beschikbaar voor de inwoners van Burkina Faso.

Gebruik informatiebron 3.

- 1p 10 Bereken hoeveel liter water er extra per jaar per inwoner beschikbaar komt als alle katoenboeren in Burkina Faso duurzaam gaan verbouwen. Schrijf je berekening op.
- 1p 11 De boeren in Burkina Faso exporteren nu vooral ruwe, onbewerkte katoen. Als de boeren de katoen eerst zouden bewerken tot een kant-en-klaar eindproduct is de opbrengst veel hoger.
 → Verklaar dat kant-en-klare katoen meer oplevert dan ruwe, onbewerkte katoen. Gebruik het begrip toegevoegde waarde.

Onroerende zaak

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebron 4 en 5 in de bijlage.

Gemeenten heffen sinds 1970 de onroerende zaakbelasting (OZB). De opbrengst van de heffing wordt gebruikt om een deel van de taken en voorzieningen van de gemeente te betalen. De OZB is een percentage van de WOZ-waarde (waarde van onroerende zaken) van de woning. De hoogte van de OZB verschilt sterk per gemeente.

- 1p 12 De OZB is een belangrijke inkomstenbron van een gemeente. Welke inkomstenbron heeft een gemeente nog meer?
- A afvalstoffenheffing
  - B belasting toegevoegde waarde (btw)
  - C loonheffing
  - D vennootschapsbelasting

De WOZ-waarde van alle 7,5 miljoen woningen in Nederland wordt elk jaar door onafhankelijke woningtaxateurs voor de gemeente getaxeerd.

- 2p 13 De OZB bedraagt gemiddeld 8% van de totale gemeentelijke inkomsten. De OZB brengt in Nederland jaarlijks € 3 miljard op.
→ Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1), (2) en (3) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden of getallen in. Kies uit de woorden of getallen die tussen haakjes staan.

Als in een gemeente de verwachte inkomsten lager zijn dan de verwachte uitgaven is er sprake van een ... (1) ... (begrotingstekort / tekort op de betalingsbalans).

Om de financiële situatie van de gemeente te verbeteren, kan de gemeente besluiten om voor alle huiseigenaren ... (2) ... (de WOZ-waarde van de woningen / het OZB-percentage) te verhogen.

De gemiddelde OZB-opbrengst per woning in Nederland bedraagt ... (3) ... (€ 240 / € 400 / € 420).

Adriaan is eigenaar van een woning in Sittard en betaalt OZB aan de gemeente.

- 1p 14 Adriaan moet de WOZ-waarde ook invullen in de aangifte inkomstenbelasting. Waarvoor wordt de WOZ-waarde gebruikt bij de aangifte inkomstenbelasting?
- A om de hoogte van de aftrekposten te bepalen
  - B om de hoogte van de heffingskortingen te bepalen
  - C om de hypotheekrenteaftrek te bepalen
  - D om het eigenwoningforfait te bepalen

Adriaan rekt uit wat hij moet betalen aan OZB. Zijn Poolse vriendin Alicja woont in Breda en betaalt € 305,87 OZB voor een woning met dezelfde WOZ-waarde.

Gebruik informatiebron 4 en 5.

- 2p 15 Bereken hoeveel procent Adriaan meer aan OZB betaalt dan Alicja. Schrijf je berekening op.
- 1p 16 Adriaan begrijpt het niet helemaal. Op de site ozbvergelijker.nl vergelijkt hij de OZB-tarieven van verschillende steden: het tarief in de gemeente Amsterdam (0,03789%) is veel lager dan het tarief in zijn gemeente Sittard-Geleen (0,2102%).
- Leg uit dat het lagere OZB-tarief in Amsterdam **niet** betekent dat huiseigenaren in Amsterdam minder OZB betalen.

Waarde van je opleiding

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebron 6 en 7 in de bijlage.

Welke vervolgopleiding je kiest na je middelbare school is afhankelijk van veel factoren. Twee belangrijke factoren:

- 1 Kies een opleiding die bij je past.
- 2 Kijk of er later kans is op betaald werk.

Het is verstandig om rekening te houden met de behoefte van werkgevers aan geschoolde werknemers op een bepaald vakgebied.

- 2p 17 Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1) en (2) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

De behoefte van werkgevers aan werknemers gaat over de ...(1)... (aanbodkant / vraagkant) van de arbeidsmarkt. Als afgestudeerden geen werk kunnen vinden, omdat hun opleiding niet aansluit op de behoefte van de werkgevers, is er sprake van ...(2)... (conjuncturele / structurele) werkloosheid.

Baankansen en salarissen verschillen na een gevolgde opleiding. De ene opleiding geeft meer kans op een baan en een hoger salaris dan een andere opleiding.

Gebruik informatiebron 6.

- 1p 18 De mbo-opleidingen met de hoogste baanzekerheid en het hoogste bruto-maandinkomen zijn:

- A mode/kleding en groothandel/distributie
- B operationele techniek en machinebouw
- C procestechniek en scheepvaart
- D toerisme en bedrijfsadministratie

Laila zit in het laatste jaar van het mbo en twijfelt tussen werken in de gezondheidszorg of doorstuderen op het hbo. Ze bekijkt de tabel met de top vijf van de hbo-opleidingen met het hoogste startsalaris. Haar eerste keus is verloskunde.

Gebruik informatiebron 7.

- 1p 19 Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1) en (2) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

Het startsalaris van de opleiding verloskunde was hoog, maar na tien jaar komt deze opleiding niet meer voor in de top vijf van de meest verdienende functies. Reden: in 2012 was er een ...(1)... (overschot / tekort) aan verloskundigen, maar in 2022 niet meer. In 2022 verdient de ...(2)... (bestuurskundige / maritiem officier) het meest.

tabel indexcijfers startsalaris	
gemiddelde medische opleidingen	100
podotherapie	95
mondhygiëne	120
verloskunde	166

- 1p 20 Aan de hand van deze tabel met indexcijfers berekent Laila het startsalaris van een verloskundige.

Het gemiddelde startsalaris voor afgestudeerden met een medische hbo-opleiding bedraagt € 2.100.

→ Bereken het startsalaris van een verloskundige. Schrijf je berekening op.

- 2p 21 Hbo-ers verloskunde hadden tien jaar geleden een grote kans op een vaste baan. Tegenwoordig is dit niet meer zo. Een van de oorzaken is het toegenomen aantal afgestudeerde studenten verloskunde.

→ Leg in twee stappen uit waarom werkgevers minder bereid zijn om een vaste baan aan te bieden als er meer afgestudeerde verloskundigen zijn.

Zorgen om inflatie

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebron 8 in de bijlage.

De inflatie in Nederland is in november 2021 gestegen naar 5,6%. Dat is het hoogste niveau in 40 jaar. Economen maken zich daarover zorgen.

- 1p **22** Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1) en (2) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

Inflatie wordt ook omschreven als de algemene ...(1)... (prijsdaling / prijsstijging) van goederen en diensten in een land. Gevolg daarvan is dat de waarde van het geld ...(2)... (daalt / stijgt).

De Europese Centrale Bank (ECB) kan proberen met behulp van rentebeleid de consumptie en de investeringen te laten stijgen of dalen. Daardoor stijgt of daalt de inflatie.

De Europese Centrale bank (ECB) streeft naar een beperkte inflatie van 2%.

- 1p **23** Het inflatiecijfer van november 2021 beschouwt de ECB als tijdelijk. Om die reden wil de ECB de rente niet veranderen. Een aantal economen vindt dat de ECB de rente moet verhogen.

→ Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.

Doe het zo: Noteer de nummers (1), (2) en (3) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.

Consumenten zullen door een hogere rente ...(1)... (meer / minder) geld sparen en ...(2)... (meer / minder) geld lenen. Hierdoor zal de vraag naar goederen en diensten ...(3)... (afnemen / toenemen).

Het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) berekent het consumentenprijsindexcijfer (CPI), dat als inflatiecijfer wordt gebruikt. Het gezin Sitalsing maakt zich zorgen om de inflatie, omdat hun uitgaven heel anders zijn dan bij een gemiddeld gezin.

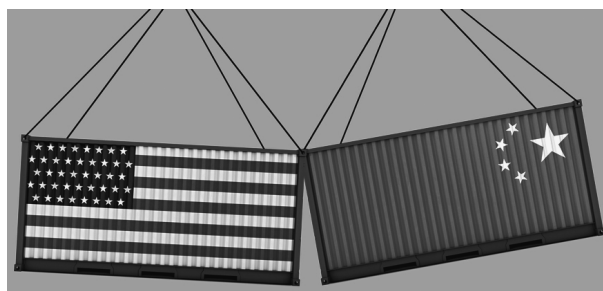
Gebruik informatiebron 8.

- 2p **24** Een gemiddeld gezin had in november 2021 een CPI van 105,22.
→ Bereken het gewogen prijsindexcijfer van de familie Sitalsing. Schrijf je berekening op.
- 1p **25** De familie Sitalsing heeft behoorlijk wat spaargeld. Inflatie is ongunstig voor spaarders.
→ Leg uit dat inflatie ongunstig is voor spaarders.
- 1p **26** Inflatie kan ook gevolgen hebben voor de koopkracht van de familie Sitalsing.
In welke situatie zal de koopkracht van de familie Sitalsing stijgen ten opzichte van het vorige jaar?
A als de nominale loondaling in procenten hoger is dan de inflatie
B als de nominale loonstijging in procenten hoger is dan de inflatie
C als de nominale loonstijging in procenten lager is dan de inflatie
- 1p **27** De ECB is niet van plan om het rentebeleid aan te passen. Er zijn echter nog andere maatregelen om de koopkracht van burgers op peil te houden. Met welk van onderstaande maatregelen kan de koopkracht op peil gehouden worden?
A vergroting van de winstmarges door bedrijven
B verhoging van de btw
C verlaging van de heffingskortingen
D volledige prijscompensatie in de lonen

Handelsoorlog

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebron 9 in de bijlage.

In de Verenigde Staten (VS) worden veel Chinese grondstoffen en halffabricaten, zoals aluminium en staal, gebruikt bij de productie van goederen. De president van de VS is in 2017 gestart met het heffen van invoerrechten op Chinees staal en aluminium.

- 1p **28** Wat is een gevolg voor bedrijven in de VS als er invoerrechten geheven worden op Chinees staal?
- A Bedrijven in de VS kopen meer staal uit eigen land, omdat de importprijzen van Chinees staal dalen.
  - B Bedrijven in de VS kopen meer staal uit eigen land, omdat de importprijzen van Chinees staal stijgen.
  - C Bedrijven in de VS kopen minder staal uit eigen land, omdat de importprijzen van Chinees staal dalen.
  - D Bedrijven in de VS kopen minder staal uit eigen land, omdat de importprijzen van Chinees staal stijgen.

- 1p **29** De invoerrechten op Chinees staal hebben invloed op de werkgelegenheid en consumentenprijzen in de VS.
- Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.
- Doe het zo: Noteer de nummers (1) en (2) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.*
- Door de invoerrechten op staal uit China ...(1)... (daalt / stijgt) de werkgelegenheid in de staalindustrie van de VS.
- Door de invoerrechten op staal uit China ...(2)... (dalen / stijgen) de consumentenprijzen van goederen waarin staal is verwerkt.

De VS wil ook op andere Chinese producten de invoerrechten verhogen. China onderneemt tegenacties en zo ontstaat een handelsoorlog tussen de VS en China. Als tegenactie koopt China in grote hoeveelheden Amerikaanse dollars (USD) op met hun eigen munt, de yuan. Deze Chinese opkoop van dollars heeft gevolgen voor de koers van de dollar.

- 1p **30** Wat gebeurt er met de koers van de dollar als China in grote hoeveelheden dollars opkoopt?
- A Door de grote Chinese vraag naar dollars daalt de koers van de dollar.
  - B Door de grote Chinese vraag naar dollars stijgt de koers van de dollar.
  - C Door het grote Chinese aanbod van dollars daalt de koers van de dollar.
  - D Door het grote Chinese aanbod van dollars stijgt de koers van de dollar.
- 1p **31** Door de grote opkoop van dollars daalt de koers van de Chinese yuan ten opzichte van de dollar. Bedrijven uit de VS importeren goederen uit China, waardoor consumenten in de VS ook een voordeel hebben als ze deze Chinese goederen kopen.
- Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.
- Doe het zo: Noteer de nummers (1) en (2) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.*
- Door de koersdaling van de yuan ...(1)... (daalt / stijgt) de verkoopprijs van Chinese goederen in de VS. Hierdoor worden er ...(2)... (meer / minder) Chinese goederen geïmporteerd door de VS.
- 1p **32** De handelsoorlog tussen de VS en China heeft nadelige gevolgen voor Chinezen die op vakantie willen naar de VS.
- Leg uit dat Chinezen die naar de VS op vakantie willen, nadeel ondervinden van de lage koers van de yuan.

Er zijn andere landen in de wereld die juist van deze handelsoorlog profiteren.

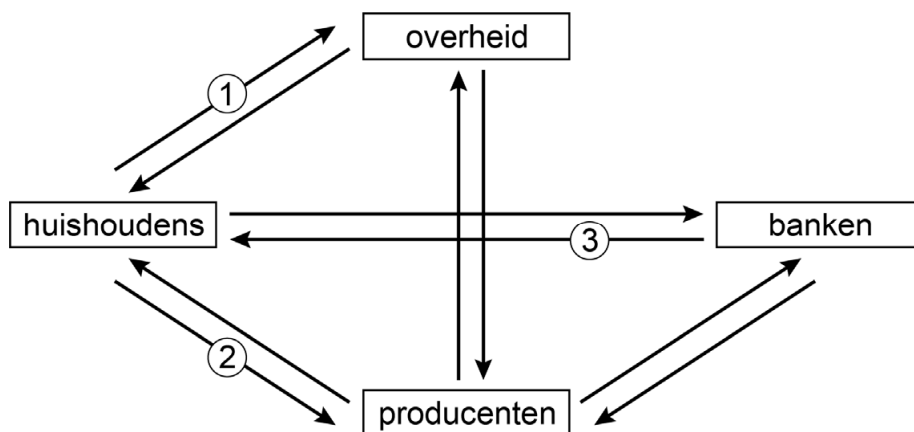
De VS en China importeerden in de afgelopen jaren steeds meer producten uit andere landen, zoals Vietnam. In Vietnam is door deze extra import het nationaal inkomen gegroeid naar in totaal \$ 240 miljard.

Gebruik informatiebron 9.

- 1p **33** Bereken met hoeveel miljard dollar het nationaal inkomen van Vietnam is gestegen door de extra import door de VS en China.

Geld verdienen met spaargeld

Betalen met pinpas, internetbankieren, contant betalen, geld overmaken naar een spaarrekening: elke dag betalen wij geld aan elkaar. In Nederland zijn er verschillende geldstromen, tussen huishoudens, producenten, banken en overheid, die weergegeven kunnen worden in een schema.

- 1p 34 In welke regel staan de juiste benamingen van de geldstromen (1), (2) en (3) in het schema?
- A (1) belastingen (2) consumptieve bestedingen (3) rente
  - B (1) belastingen (2) investeringen (3) rente
  - C (1) uitkeringen (2) consumptieve bestedingen (3) rente
  - D (1) uitkeringen (2) investeringen (3) rente
- 2p 35 Een van de geldstromen uit het schema is spaargeld. Twintig jaar geleden leverde spaargeld 3,5% rente op, tegenwoordig krijg je nog maar 0,1% rente. Een huishouden heeft (toen en nu) gemiddeld € 40.000 spaargeld. Bij de rente van 0,1% zou dat in twee jaar € 80,04 opleveren op basis van samengestelde rente.
- Bereken hoeveel rente in euro's een huishouden met € 40.000 spaargeld nu minder ontvangt dan twintig jaar geleden. Ga uit van samengestelde rente. Schrijf je berekening op.
- 1p 36 Spaargeld levert nauwelijks rente op. Tegelijkertijd moeten huishoudens met veel spaargeld belasting betalen over dit spaargeld. Hoe noemen we deze belasting?
- A belasting toegevoegde waarde
  - B loonheffing
  - C onroerendezaakbelasting
  - D vermogensrendementsheffing

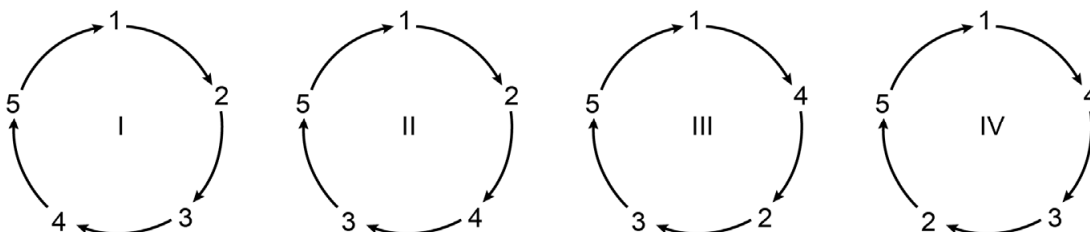
- 1p **37** De laatste jaren gaan steeds meer huishoudens hun spaargeld beleggen in aandelen. Meestal beleggen huishoudens niet al hun spaargeld in aandelen. Een deel daarvan houden ze op een spaarrekening.
→ Noem een reden waarom huishoudens niet al het spaargeld gebruiken om te beleggen in aandelen.
- 1p **38** Veel huishoudens hebben behalve spaargeld ook schulden, omdat zij voor hun koophuis geld hebben geleend. Met spaargeld kunnen ze deze lening voor een deel aflossen.
→ Leg uit dat huishoudens financieel voordeel kunnen behalen door de hypothecaire lening (voor een deel) af te lossen met spaargeld.
Gebruik in je antwoord de begrippen: te ontvangen rentepercentage en te betalen rentepercentage.

Nederland werkt

Bij de beantwoording van de vragen in deze opgave moet je soms gebruikmaken van informatiebron 10 in de bijlage.

“In Nederland werkt bijna iedereen”, is een conclusie uit een Europees onderzoek naar de arbeidsmarkt. Het is goed voor de economie van een land als er een hoge arbeidsparticipatie is: veel mensen hebben dan betaald werk.

- 1p **39** Hieronder staan vijf economische verschijnselen:
- 1 Meer mensen hebben betaald werk.
  - 2 De bestedingen van consumenten nemen toe.
  - 3 De investering van ondernemingen nemen toe.
  - 4 De inkomsten bij ondernemingen nemen toe.
  - 5 Het nationaal inkomen van het land groeit.

In welke cirkel staan deze verschijnselen zo dat het positieve effect van een hoge arbeidsparticipatie juist wordt weergegeven?

- A cirkel I
- B cirkel II
- C cirkel III
- D cirkel IV

In het Europees onderzoek naar de arbeidsmarkt staat dat 63% van de Nederlandse vrouwen werkt.

- 1p **40** Dit cijfer (63%) uit het Europese onderzoek geeft een onvolledig beeld van de arbeidsmarkt, omdat het geen rekening houdt met arbeidsjaren.
→ Leg uit waarom het cijfer (63%) onvolledig is, omdat het geen rekening houdt met arbeidsjaren.

- 2p 41 Nederland staat in Europa op de derde plek wat betreft het aantal vrouwen met betaald werk.
→ Verklaar hoe een grote deelname van vrouwen aan de arbeidsmarkt kan leiden tot een verhoging van zowel de vraag als het aanbod van arbeid in de kinderopvang.
Doe het zo: Noteer de nummers (1) en (2) op je antwoordblad. Schrijf achter de nummers een zin op waarin een juiste economische verklaring gegeven wordt.
Een grote deelname van vrouwen aan de arbeidsmarkt, met als gevolg een toename van de kinderopvang, kan leiden tot een toename van de **vraag** naar arbeid, omdat ...(1)....
Toename van de kinderopvang kan leiden tot een toename van het **aanbod** van arbeid, omdat ...(2)....
- Veel jongeren werken, zo heeft de helft van alle Nederlandse scholieren in het voortgezet onderwijs betaald werk.
- Gebruik informatiebron 10.*
- 1p 42 Welke conclusie is juist?
- A De gemiddelde vmbo-er is ouder dan de gemiddelde havo- of vwo-leerling.
  - B Havo-scholieren hebben relatief vaker een bijbaan dan vwo-ers en vmbo-ers.
  - C In 2018 is de arbeidsparticipatie van scholieren toegenomen ten opzichte van voorgaande jaren.
  - D Jongens hebben vaker betaald werk dan meisjes.
- 1p 43 Van de Nederlanders tussen de 60 en 65 jaar werkt nu 65%. Twintig jaar geleden was dit nog 20%.
→ Bereken de procentuele toename van de arbeidsparticipatie van Nederlanders tussen de 60 en 65 jaar in deze twintig jaar. Schrijf je berekening op.
- 2p 44 De AOW-leeftijd is door de regering in de laatste jaren verhoogd naar 67 jaar. Werkgevers zijn tevreden over oudere werknemers en veel ouderen werken langer door dan in eerdere jaren.
→ Maak van onderstaande zinnen een economisch juiste tekst door de juiste woorden te kiezen.
Doe het zo: Noteer de nummers (1) en (2) op je antwoordblad. Vul bij de nummers de juiste woorden in. Kies uit de woorden die tussen haakjes staan.
Als gevolg van bezuinigingen door de regering is de mogelijkheid om vervroegd te stoppen met werken ...(1)... (afgenomen / toegenomen).
Ouderen vinden gemakkelijker betaald werk bij een ...(2)... (krappe / ruime) arbeidsmarkt.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.